

Disconnect in Ona

Nova čustva – stari človek

Jan Mozetič

V prejšnjem letu sta v ZDA izšla dva zelo različna filma, ki v osrčje pripovedi postavita družbene spremembe, ki smo jim priča v zadnjih letih – a izvori katerih sežejo precej globlje v čas. Prvi je *Disconnect* Henryja Alexa Rubina, drugi pa *Ona* Spika Jonzeja.

Disconnect

V *Disconnect* je v središče kolektivne zgodbe postavljen najstnik Ben. Ben je klasičen emo. Doma sklada glasbo na klavirju, posluša Sigur Rós in Radiohead. Je vedno sam. V njegovih očeh nikdar ne zaznamo iskric življenja. Neprestano se izmika, gleda v drugo smer. Nekega dne ga preko facebooka (z lažnim profilom) kontaktirata sovrstnika. Da bi ga premamila, se izdajata za punco. Med Benom in virtualno punco kmalu zraste »prijateljstvo«. Nekega dne mu fanta pošljeta napol golo sliko punce. Po obotavljanju se Ben odloči, da se bo tudi sam slikal gol. Končno se bo izpostavil, končno bo pokazal svoja čustva puncici, v katero se je zaljubil. A takoj zatem cela šola vidi sliko. Ben ne razume, zakaj je »punca« tako izigrala njegovo zaupanje. Iz obupa in sramu poskuša narediti samomor. Okrog te glavne zgodbe se prepletajo še mnoge druge, kjer so glavni liki odrasle osebe. Njihove zgodbe se vsaka na svoj način razrešijo, doživijo katarzo, medtem ko Ben ostane v komi, v suspenzu.

Ona

Film *Ona* se, nasprotno, v celoti vrti okrog lika Theodora, ki ga odigra odlični Joaquin Phoenix. Theodore je odrasel moški med tridesetimi in štiridesetimi leti. Živi v Los Angelesu v bližnji prihodnosti. Na obrazu mu visijo staromodna očala in obilni brki. Vedno je oblečen v elegantne obleke v pastelnih odtenkih. Z vsemi je izredno prijazen. Pred kratkim se je razšel s punco. Njegovo življenje je prazno, zato ga večkrat vidimo, kako po službi igra igrice. Ima samo eno prijateljico. Nekega dne vidi reklamo za nov operacijski sistem, ki nam ne upravlja le naših obveznosti (pregleduje elektronsko pošto, opominja na sestanke ipd.), temveč ima samosvojo inteligenco, ki se razvije na podlagi izkušenj. Na ta način nam lahko služi tudi kot pri-

jatelj, ki je vedno na razpolago. Med Theodorom in Samantho (to je ime, ki si ga njegov operacijski sistem izbere sam), pa se rodi ljubezen. Samantha, ki ima seksi glas Scarlett Johansson, je simpatična, tankočutna, iznajdljiva, vedno na razpolago. Seveda s časom pride tudi do pričakovanih težav, saj Samantha nima telesa. S Theodorom komunicirata samo preko slušalke in nekakšnega mini LCD ekrana.

Integrirana manjšina

Na nek način sta tako Ben kot Theodore umetnika – Ben piše glasbo, Theodore se preživlja s pisanjem osebnih pisem (npr. voščil) za druge osebe, ker te nimajo več časa za to. Za filma, ki se ukvarjata s spremembami sodobne družbe, taka izbira glavnih likov ni nikakršno naključje.

Danes je število ljudi, ki se ukvarjajo z umetnostjo, eksponentno naraslo. To, kar je bila nekoč marginalna skupina ljudi, je danes velika množica. Vsaj od 19. stoletja dalje je bil odnos umetnikov do družbe zelo kritičen. Država in ekonomija se z njimi nista veliko ukvarjali. Danes pa ta manjšina ni le številčnejša, ampak je postala ena glavnih skupin, ki se oskrbujejo s tehnologijami, ki jim nudijo številne inštrumente, s katerimi lahko kultivirajo svoje hobije – dela. Danes lahko vsak ustvari CD, film, knjigo, sliko. Ni več tehničnih težav, ni več potrebe po obrtniških spretnostih, tradicijah, ki bi omogočale ali onemogočale realizacijo del. Predvsem pa ni več kontrasta, zaradi katerega je ta kategorija oseb podajala kritiko družbe, ker smo na nek način danes lahko vsi »umetniki«. Kot vse ostale kategorije je to le del neke kaotične celote, kjer vsi smo različni, a nihče ni zares drugačen. Obzorje pripadnikov te kategorije seže le do njihovega osebnega življenja. Njihova žalost in depresija nista motivacija za to, da bi postavili pod vprašaj družbo. Iz mentalitete, ki je za vse težave bivanja obtoževala družbo, smo prišli v družbo, kjer se osebki (tudi odrasli) ukvarjajo le z osebnimi težavami. To pa zato, ker z družbo kot socialno sfero skoraj nimamo več neposrednih stikov. Ta postane abstrakten pojem. Sam prostor in čas, v katerem se je družba izoblikovala, hitro izginja, na njunem mestu nastajajo novi prostori in drugačen čas. Tradicionalna, zgodovinska družba, je bila osnovana na po-

membnosti fizičnega prostora, ki je zaznamoval prebivalce določenega kraja. Na fizični bližini prebivalcev mesta ali vasi, na pomembnosti ulic in trgov. Na družini – v katero so vključeni tudi stari starši – kot osnovi, okrog katere se je svet oblikoval. Danes gledamo na takšno socializacijo kot na rigidno avtoritarno družbo, kjer so vloge posameznika natančno zarisane. Kdor ni sledil zarisanim načrtom skupnosti, ki ji je pripadal, je prelomil vezi in se oddaljil od nje. Če je živel v večjem mestu, je lahko našel zatočišče med marginalci, bohemi, umetniki, ki so ustvarili svoje alternativne socialne skupine. Danes ta zapuščina v veliki meri ne velja več ali pa počasi izginja. Sprememba prostora in časa povzroča razvijanje novega telesa, drugačnih odnosov in čustev, ki posledično spremenita tudi odnose med spoloma.

Posthumanizem – zastareli človek

Nova narcisoidna in likvidna družba, o kateri pišeta Christopher Lasch in Zygmunt Bauman, je, vsaj v ZDA, nastala ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. Takrat, ko so se razvijali tudi moderni računalniki. Napačno pa bi bilo is-

kati razlog za te spremembe zgolj v njihovem pojavu. V dobri meri so le simptom nove post-državne politike, nove epohe, ki govori o koncu zgodovine, o splošni amerikanizaciji sveta itd. V tistem obdobju, predvsem pa v devetdesetih letih, se je veliko govorilo o posthumanizmu. Človek ni bil več v središču sveta. Zunanji elementi so se spojili z njim in spremenili njegovo naravo. V kinu smo videli Cronenbergove filme (predvsem *Exstistenz*), ki so briljantno napovedovali novo dobo. Pri Cronenbergu pa smo, za razliko od obeh omenjenih filmov, vselej deležni določene Faustovske ambicioznosti. Ben in Theodore tega nimata, saj nimata ničesar, kar bi lahko raziskala. V novi dobi sta pač na strani tistih, ki so zgubili. Ker nista postala kiborga, samo pasivno trpita posledice tehnoloških in socialnih sprememb. Kljub temu, da sta skozinskoz sadova nove družbe, ji nista sposobna slediti do konca. V trenutku, ko se je realni prostor zamenjal z nekim drugim konceptom, se nekdo, ki se je še vedno navajen premikati po starih trdnih tleh, ne more več premikati. Na ta način se dejansko konča neka naracija, evolucija osebe. Tako pri Benu kot pri Theodoru nimamo nikakršne resnične spremembe.

Ni več doma, ker je cel planet naš dom. Ni več drugih ljudi, resnične drugačnosti, ker odnosi ostanejo na površini izgleda, šuma, *chata*.

Ker ne doživljamo več dolgoročnih odnosov, kjer se je treba včasih tudi žrtvovati za nekoga ali za nekaj, sprejeti in se spopasti z nečim, kar nam je nasprotno.

Telo, virtualnost in porno

Kljub temu, da pri likih ne zaznamo evolucije, sta Ben in Theodore bistveno drugačna od svojih prednikov. V prvi vrsti imata drugačen odnos do telesa. Oba sta tankočutni bitji, oddaljeni od »vulgarnosti« telesa in njegovih funkcij. Ravno zato svojega telesa ne znata »uporabljati«. Ko nastopi med Theodorom in Samantho problem seksa, se trudita (predvsem ona) premagati to pregrado. Kljub temu, da jima to ne uspe, se Theodore zaveda, da njun odnos deluje tudi tako; to ga ne moti preveč. Na ta račun tega se celo zabavata. Za Samantho je ta tema toliko bolj zanimiva, ker nima telesa. Ima pa vse možne informacije, ki ji jih lahko prinese internet. Tako seks postane nekaj, o čemer se lahko pogovarjamo, nekaj, kar je ločeno od čutnosti. Človeški in računalniški um lahko tako deformirata ta čuden, živalski akt v vedno nove gimnastično pornografske slikice. Samantha pošlje eno tako zabavno slikico Theodoru. Seveda je ta nedolžna, skoraj otroška.

Nedvomno je človeško telo zgubilo svojo nekdanjo sakralnost. Na splošno lahko rečemo, da je pornografija na internetu bistveno spremenila spolnost vseh nas. Zato pa spolnost ni postala odkrito in intimno srečanje dveh teles in duš, ampak akrobatska spretnost, spektakel, ki se izvaja iz vedno novih perspektiv. Ben ne more čutiti toplote ustnic svoje virtualne punce. Da bi ji izkazal svojo fizično bližino, mu ne preostane drugega, kot da se slika nag. Ne istovetimo se več s toplino našega telesa, temveč z njegovim videzom!

Novi občutki, brez jeze

Ben in Theodore sta predvsem čustvena tipa. Izpostavljanje čustev pa jima postane zelo težavno, ker se bojita, da bosta ranjena. Tako Ben kot Theodore izpostavita lastne misli in občutke samo takrat, ko imata filter tehnologije, ki ju ščiti. Kako se Ben počuti, izvemo le, ko ta to napiše svoji facebook »prijateljici«, ki je ni nikoli srečal v živo. Theodore pa si upa povedati svoje intimne misli lastni puncici samo zato, ker ga ta ne more zapustiti. Vedno mu je na razpolago, ker obstaja le zaradi njega.

Skorajda nemogoče je, da ga bi ranila. Okrog Theodora je vse mirno, preveč je obremenjen z lastnimi ranami, da bi zmožl prenesti rane, ki mu jih lahko prizadene zunanji svet.

Prav popolni primanjkljaj zunanjih dogodkov in konfliktov, ta njuna osamljenost, eksponentno poveča njuno občutljivost, ki tako postane edina vrednota. Edina stvar, ki še lahko daje smisel njunima praznima življenjema. Vrednota, ki se skoraj ne more umazati z realnim svetom in ostane večno zaklenjena v visokih sarkofagih not ali besed oziroma računalniških zvez. Ko pa pride do problemov, kot na primer pri Benu, se ta enostavno umakne od sveta. To pa zato, ker nobeden od njiju ni sposoben izraziti jeze – zdi se, da celo *čutiti* ne. Tako Ben kot Theodore nimata obrambnega sistema. Nista se sposobna postaviti za lastno življenje. Živita le zase, kakor da vse ostalo, kar se ju ne tiče neposredno, ne obstaja.

Dvojina in multitasking

Ben je ostal ujet v zankah prehodnega obdobja, kjer ne veljajo več tisočletna pravila sveta, v katerem akciji sledi reakcija. Ne veljajo več pa zato, ker se je spremenila podlaga, ozadje, na katerem se stvari dogajajo. Nimamo več samo fizičnega prostora, v vedno večji meri nastopa virtualni prostor, kjer lahko fizična prisotnost predmetov, ran, čustev (tako kot denarja), izgine z enim klikom, ne da bi pustila sledi. Naš fizični svet postaja vedno bolj počasen in težak – skratka, zastarel, neprimeren za hitrost, modernost in dinamičnost virtualnega. Prej so se stvari dogajale na domačem dvorišču, kasneje na domači vasi ali mestu. Tu smo imeli omejeno število ljudi, ki smo jih lahko spoznali. S temi smo sklenili močne trajne vezi. Tudi, če smo se skregali z njimi, so ostali del našega življenja, z njimi smo morali sobivati. Tudi Ben in Theodore imata na nek način spomin na bolj stabilni svet in potrebo po njem, a istočasno nista več vajena bremen, kompromisov in konfliktov, ki jih ta svet terja in prinaša.

Odnos med Theodorom in Samantho se prekine, ko on izve, da se ona ne le pogovarja z desetinami tisoče oseb hkrati v mno-

žici operacijskih sistemov, ampak da je tudi v ljubezenski zvezi s tisočimi od njih. Tudi Theodore je zastarel. Samantha je res oseba nove dobe. Tista, ki res dokončno uživa v priložnostih novega sveta. Film Spika Jonzeja lahko gledamo predvsem skozi žensko perspektivo. Sam naslov nam ne pusti dvoma o tem, da je glavna oseba Ona. Ona je tista, ki se z življenjem spopriema z optimizmom, voljo do življenja in pogumom. Do vsega je nekritično radovedna. Na vse lahko – tako kot pri porničih – pogleda iz nešteti zanimivih zornih kotov. V trenutku, ko človek opusti svoje telo, tabuje, določeno idejo sakralnega, se razbremeni ogromne teže in le uživa v neskončnem toku informacij, pa tudi emocij, ki jih prinaša internetna reka. Čeprav ima Samantha določene ženske značilnosti, kot so spretnost, komunikativnost in občutljivost, ji primanjkuje veliko drugih značilnosti. Tako bi lahko rekli, da je neke vrste nov spol.

Na splošno sta moška in ženska figura postavljeni pod vprašaj. V trenutku, ko imamo to odtujitev od telesa, ko telo ni več nekaj, kar nas zaznamuje, ampak je samo instrument med ostalimi, s katerim lahko okusimo in spoznavamo svet, se ne spremeni samo spolnost, ampak tudi dožemanje dveh spolov. Danes je izbira homoseksualne ali heteroseksualne zveze vedno bolj pogosto odvisna od slučaja. To lahko vidimo tako v evropskem filmu *Adelino življenje* Abdellatifa Kechicheja kot v azijskem filmu *Three Times* Haa Hsiao-Hsien. Tako v enem kot drugem imata moderni dekleti popolnoma proste spolne odnose z obema spoloma. Spolnost, tako kot spol nasploh, ni več tabu, prijateljstvo ni trajno. Vse je le nekaj, kar lahko oblečemo in slečemo po želji, potrebi. Ni več dogem, vlog, vse je le zamenljiv *gadget*. Ednino in dvojino je zamenjala vsesplošna množina, v kateri imamo toliko prostora, kot želimo, saj smo na koncu vselej sami.

Drugi čas – Zdaj!

Kljub vsemu človek še ni opustil človeške kože, ni prešel v novo stanje digitalne svobode, v središču katere je neprestano dogajanje, bogatenje (tako finančno kot izkustveno). Ker se v tem digitalnem svetu katerakoli misel v trenutku realizira, nimamo več počitka, da bi res občutili emocije, zavest. Nimamo več tišine, ki nam bi omogočala določeno distanco, določeno kritičnost. Neprestano smo podvrženi neprekinjenemu toku informacij, slik, izkušenj, govora, glasbe itd. Dejansko v tem virtualnem svetu neprestano širimo svoj ego, s tem da izkoristimo, pijemo, jemo vse, kar nam pride pod zob. Se pomešamo z vsem, se izgubimo v vsem. Pri človeku vzporedno nastaja ena

sama velika pisana in topla osamljenost, v kateri ni več ene same smeri, ker jih je istočasno neskončno. Ni več doma, ker je cel planet naš dom. Ni več drugih ljudi, resnične drugačnosti, ker odnosi ostanejo na površini izgleda, šuma, *chata*. Ker ne doživljamo več dolgoročnih odnosov, kjer se je treba včasih tudi žrtvovati za nekoga ali za nekaj, sprejeti in se spopasti z nečim, kar nam je nasprotno. Če se to zgodi, enostavno menjamo človeka, realnost, delo, itd. Celo spoli so zamenljivi. Na nek način je ta novi človek podoben določenim duhovnim šolam. Živi samo v trenutku. Ni obremenjen s preteklostjo, prihodnostjo, temporalnostjo nasploh. Dejansko pa mu primanjkuje glavni element, okrog katerega se vrti vsa duhovnost. Primanjkuje mu tišina, iz katere pride njegovo pravo bistvo. Če pa mu primanjkujejo tako tradicionalne gotovosti, kot so duševni viški, mu dejansko ostane zelo malo.

Konkretna samota

Nova družba nima nič skupnega z opisanimi distopijami 20. stoletja. Človeška alienacija ne pomeni več, da človek postaja vedno bolj podoben robotu, ker danes sami roboti postajajo vedno bolj človeški. Danes človek ni suhoparen nehuman delavec, kot si ga je zamislil Fritz Lang v filmu *Metropolis*. Človek je na nek način ostal enak. Spremenile so se okoliščine, v katerih se giblje. Čas se je skrčil na sedanji trenutek. Prostor se je razširil v neskončnost in zaobjema cel svet. Dogodki si sledijo z eksponentno hitrostjo. Premor in pričakovanje sta skoraj izginila. Ravno v teh premorih, ko ni bilo dogodkov, so se lahko izkristalizirala naša čustva in občutki. Ključni trenutek resnične samote, prave tišine, ko se je vse to izoblikovalo, je izginil. Danes smo stalno povezani, vedno na virtualni cesti, istočasno pa smo vedno bolj fizično zaprti v sobi ali pisarni. Fizično osamljeni in omrežno povezani. Zaradi tega smo celo telo preusmerili iz občutka toplote v videz, ker le tega lahko delimo. V trenutku, ko je moja cesta celoten svet, ni več razlike, drugačnosti. Dobimo občutek, kot da celoten svet zaobjema eno samo mišljenje, en sam sloj, ena sama kultura (v obeh filmih so odsotni tujci!), v katerem vlada tankočutno, varno in raznoliko bivanje. In če me to bivanje ne zadovoljuje, pomeni, da je problem le v meni, ker drugih realnosti ne znam več uzreti. Tako bivanje postane zlahka neka nova hrupna samota, v kateri nas vodi seksi glas Johanssonove, ki nas kot pesem sirene guga in očara, medtem ko se mi v popolnem nezavedanju potopimo v enolično realnost. ●

Ilustracija: Katja Pahor